

НАПРЯМ 8. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-85>

ALTERNATYWNE ROZWIĄZYWANIE SPORÓW W SPRAWACH KARNYCH

Mgr Alicja Mól
Wykładowca, adwokat
Katedra Prawa
Akademia Tarnowska
Tarnów, Poland

Wprowadzenie alternatywnego rozwiązywania sporów w sprawach karnych

Alternatywne Rozwiązywanie Sporów (ADR – Alternative Dispute Resolution) jest zaakceptowanym sposobem rozwiązywania konfliktów, bowiem ilość postępowań mediacyjnych stale wzrasta i stają się one coraz bardziej powszechne w różnych dziedzinach prawa [1, s. 29].

Alternatywne rozwiązywanie sporów w sprawach karnych jest możliwe dzięki wprowadzeniu instytucji mediacji do polskiego procesu karnego już w roku 1997, jednak wówczas w bardzo ograniczonym zakresie, w znacznie szerszym nowelizacją w 2003 r. wprowadzającą art. 23a kodeksu postępowania karnego, jak również w 2015 r. do postępowania w sprawach o wykroczenia.

Mediację określa się jako negocjację uczestników pozostających w konflikcie karnym, tj. takim, który jest rezultatem popełnionego przestępstwa lub wykroczenia, z udziałem neutralnej osoby trzeciej czyli mediatora, którego celem jest ułatwianie przebiegu negocjacji, a nie narzucanie własnego rozstrzygnięcia [2]. W sprawach karnych mediacja jest próbą usprawnienia procesu karnego i pokazania, że pogodzenie się stron – ofiary i sprawcy ma wpływ na jego przebieg, a także jest odpowiedzią na postulaty jak uczynić mediację skutecznym mechanizmem skrócenia długotrwałych postępowań. Dzięki udziałowi bezstronnej osoby trzeciej, jaką jest mediator zarówno osoba pokrzywdzona przestępstwem, jak i jego sprawca mają możliwość wzięcia czynnego udziału w postępowaniu. Szczególnie istotne jest zastosowanie mediacji dla pokrzywdzonego, który zazwyczaj jest jedynie biernym obserwatorem procesu karnego, ze względu

na to, iż po skierowaniu stron do mediacji decyzje pokrzywdzonego mogą mieć istotny wpływ na przebieg postępowania (częstsze stosowanie warunkowego umorzenia postępowania), sposób i wymiar naprawienia szkody wyrządzonej przestępstwem, jak również mogą mieć znaczenie przy wymiarze kary, gdyż pojednanie się sprawcy i ofiary ma znaczenie dla nadzwyczajnego złagodzenia kary zgodnie z art. 60 § 2 k.k. Mediacja daje szansę sprawcy na wyrażenie skruchy, przeproszenie pokrzywdzonego. Ten ostatni ma możliwość by w pełni wyrazić swoje emocje, poinformować sprawcę o skutkach inkryminowanego zdarzenia oraz określić swoje oczekiwania. Mediacja ma wpływ na zmniejszenie kosztów postępowania, zaś koszty mediacji, w tym wynagrodzenie mediatora i zwrot wydatków związanych z przeprowadzeniem mediacji, ponosi Skarb Państwa. Mediacja ułatwia dochodzenie do formalnych porozumień procesowych przewidzianych w art. 335 k.p.k., jakim jest skazanie bez rozprawy lub w art. 387 k.p.k., przy dobrowolnym poddaniu się karze. Należy podkreślić, iż obecnie pokrzywdzony może o wiele szybciej uzyskać wypracowany w ugodzie zawartej przez mediatora sposób naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, z uwagi na treść art. 107 k.p.k., który przewiduje, iż ugoda zawarta w postępowaniu mediacyjnym podlega wykonaniu w drodze egzekucji, po nadaniu jej przez sąd klauzuli wykonalności.

Pomimo obowiązywania zasady legalizmu postępowania karnego [3, s. 46], wyrażonej w art. 10 § 1 k.p.k., która stanowi, iż o czyn ścigany z urzędu organ powołany do ścigania przestępstw jest obowiązany do wszczęcia i przeprowadzenia postępowania przygotowawczego, a oskarżyciel publiczny do wniesienia i popierania oskarżenia, doprecyzowanej w art. 10 § 2 k.p.k. określającym cel zasady legalizmu, iż nikt nie może być zwolniony od odpowiedzialności za popełnione przestępstwo, w postępowaniu karnym przepis art. 55 § 1 k.p.k. przewiduje szczególne uprawnienia dla pokrzywdzonego w postaci możliwości występowania w sprawie w charakterze subsydiarnego oskarżyciela posiłkowego, zaś art. 23a k.p.k. przewiduje, iż to pokrzywdzony lub sprawca może być inicjatorem skierowania sprawy do instytucji lub osoby do tego uprawnionej w celu przeprowadzenia postępowania mediacyjnego. Mając to na uwadze wprowadzenie mediacji do postępowania karnego zmierza do zwiększenia dyspozycyjności stron w polskim procesie karnym.

Wyzwania dla popularyzacji mediacji w sprawach karnych

Mimo tych pozytywnych cech mediacji nie jest ona wystarczająco spopularyzowana w sprawach karnych, a jej stosowanie, szczególnie w mniejszych ośrodkach sądowych jest stosunkowo rzadkie, choć nieporównywalnie większe niż na początku jej wprowadzenia (w 1998 r. skierowano do mediacji jedynie 10 spraw) [4, s. 34]. Najczęściej cytowana

przyczyną spowalniającą rozwój mediacji w sprawach karnych jest brak znajomości alternatywnych metod rozwiązywania sporów wśród pokrzywdzonych. Często zaskoczeniem dla pokrzywdzonego jest możliwość zastosowania tej instytucji w postępowaniu karnym. Zasadniczą cechą postępowania karnego jest brak potrzeby komunikacji pomiędzy sprawcą a pokrzywdzonym, którzy nie rozmawiają, nie spotykają się ze sobą. Brak zaufania, spotęgowany nieumiejętnością odnalezienia informacji dotyczących mediacji, zniechęca wielu uczestników postępowania karnego do inicjowania metod polubownych.

Jedną z wiodących zasad mediacji jest proces kłótni, argumentacji między stronami (*venting process*). Mediacja przeprowadzana bez osobistego udziału obu stron jednocześnie nie pozwala na ten proces. Z drugiej strony w kontekście sporów karnych strony nie mają relacji, które są wyznacznikiem tradycyjnej mediacji cywilnej czy rodzinnej, dlatego mediacja przeprowadzana bez jednoczesnego udziału obu stron w posiedzeniu jest usprawiedliwiona, jak również ograniczona argumentacja dostępna w mediacji w sprawach karnych jest na tyle satysfakcjonująca dla stron, by osiągnęły porozumienie.

Mediacja jest określana jako fakultatywne dopełnienie postępowania karnego [5, s. 3], postępowanie pozaprocesowe [2], które nie stanowi części postępowania przygotowawczego czy sądowego, z tej przyczyny nie jest obowiązkowa i to może paradoksalnie sprawić, iż pokrzywdzonemu lub sprawcy wydaje się instytucją zbędną przedłużającą postępowanie.

Zasady mediacji w sprawach karnych

Mediacja kieruje się kilkoma zasadami, które obejmują wszystkich jej uczestników, przy czym organ kierujący sprawę do mediacji zobowiązany jest poinformować strony o celach i zasadach postępowania mediacyjnego. Przede wszystkim podstawową cechą mediacji jest zasada dobrowolności, która oznacza, iż udział w spotkaniu mediacyjnym jest dobrowolny, na każdym etapie mediacji każdy z uczestników może zrezygnować z dalszego w niej udziału, jak również wniosek o przeprowadzenie mediacji można złożyć zasadniczo w każdej sprawie karnej, na każdym jej etapie. Przy tym należy pamiętać, iż uwzględnienie tego wniosku należy do organu, który na danym etapie postępowania karnego jest uprawniony do skierowania sprawy do mediacji. Kodeks postępowania karnego nie wyklucza wielokrotnego przekazywania sprawy do postępowania mediacyjnego [2].

Równie istotną zasadą, która często wpływa na jej zastosowanie w praktyce, jest zasada poufności, która dotyczy każdego uczestnika mediacji, zgodnie z którą nikt nie może ujawnić treści omawianych podczas mediacji. Zarówno mediator jak uczestnicy mediacji zobowiązani są do zachowania poufności, oznacza to, że jeżeli porozumienie nie zostanie osiągnięte w toku mediacji, nikt nie będzie się mógł powołać na poczynione ustępstwa w

sądzie czy też przed organem prowadzącym postępowanie przygotowawcze. W czasie spotkań mediacyjnych można robić notatki, co dotyczy również mediatora, ale po zakończeniu mediacji należy je zniszczyć. Istotne jest, aby organ kierujący sprawę do mediacji poinformował strony o zakazie dowodowym przesłuchania mediatora jako świadka, co do faktów o jakich dowiedział się prowadząc postępowanie mediacyjne.

Zasada **akceptowalności** oznacza, że uczestnicy mediacji akceptują zasady obowiązujące w mediacji oraz osobę mediatora, a mediacja może rozpocząć się jedynie pod warunkiem zaakceptowania przez strony zasad mediacji i osoby mediatora, ze strony mediatora zasada akceptowalności oznacza akceptację stron i ich równych praw.

Zasada bezstronności dotyczy osoby mediatora, który powinien być osobą bezstronną, nie sprzyjającą żadnemu z uczestników, nie zaangażowaną emocjonalnie, ani w inny sposób w konflikt karny, który zaistniał pomiędzy stronami. Z kolei zasada neutralności oznacza pozostanie przez mediatora neutralnym wobec stron oraz wobec przedmiotu sporu, nie zmierzającym do narzucenia własnych rozwiązań, „(...)nawet wtedy, jeśli jest przekonany, że jego rozwiązanie jest najlepsze dla stron” [6].

Jeżeli mediacja ma charakter bezpośredni, czyli przebiega przy jednoczesnym uczestnictwie pokrzywdzonego i sprawcy, istotną rolę pełni zasada wzajemnego szacunku, gdyż ważna jest atmosfera takich bezpośrednich spotkań. Mediator ma nadzorować przebieg spotkań i dbać, by uczestnicy nie przerywali sobie wzajemnych wypowiedzi, aby każdy miał możliwość swobodnego przedstawienia swojego stanowiska, w kolejności wskazanej przez mediatora.

Główną cechą mediacji odróżniającą ją od postępowania sądowego jest elastyczność oraz brak sztywnych ram proceduralnych. W takim odformalizowanym postępowaniu to od stron zależy jak będzie przeprowadzona mediacja. Mediator może za zgodą stron rozpocząć prowadzenie mediacji od wspólnego bezpośredniego spotkania, a następnie kontynuować mediację w toku spotkań indywidualnych, podczas których mogą być poruszane również poufne kwestie, które nie będą ujawnione drugiej stronie.

Podsumowanie

Mediacja jest rozwiązaniem zmierzającym w kierunku przemodelowania procedury karnej i zwiększenia dyspozycyjności stron, jak również umożliwiającym współdecydowanie przez strony o przebiegu postępowania karnego. Dzięki jej popularyzacji, pokrzywdzony i sprawca mogą mieć realny wpływ na rozwiązanie konfliktu karnego, a co najważniejsze na szybsze zakończenie postępowania karnego.

Literatura:

1. A. Mól. Pojęcie i znaczenie alternatywnych metod rozstrzygania sporów. *Przegląd Prawa Handlowego*. 2001, Nr 12.
2. J. Skorupka (red.). Komentarz do art. 23a k.p.k., [w:] Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Warszawa 2023.
3. M. Rogalski. Zasady legalizmu w procesie karnym po noweli do kodeksu postępowania karnego z dnia 27 września 2013 r. *Prokuratura i Prawo*. 2015. Nr 1–2.
4. K. Sułkowski. Mediacja w polskim prawie karnym. *Studenckie Zeszyty Naukowe*. 2017. Vol XX, nr 35.
5. A. Helsztyńska. Praktyczne aspekty mediacji w sprawach karnych. *Centrum Mediacji Izby Adwokackiej*. cz. 1.
6. A. Sakowicz (red.). Komentarz do art. 23a k.p.k. [w:] Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2022.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-86>

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНА ВЕРСІЯ ОБВИНУВАЧЕННЯ

Волобуєв Анатолій Федотович

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

Волобуєв Ілля Романович

*студент 3-го курсу факультету прокуратури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

Інститут повідомлення про підозру є новим для кримінального процесуального законодавства України, кардинальне оновлення якого відбулося з прийняттям КПК України 2012 року (далі КПКУ) [1]. Разом з тим потрібно враховувати його історичний зв'язок з інститутом пред'явлення обвинувачення під час досудового розслідування, що існував в КПКУ 1960 року (Глава 12) [2]. Видається, що врахування цього історичного зв'язку є необхідним для розуміння сутності повідомлення про підозру, функції обвинувачення та захисту прав людини у сучасній парадигмі кримінального процесу.